

1. *Qazaqstan Respýblikasynyń " Bilim týraly " Zańy. 28.06.2007 j., №546 Qaylysy. – Astana: Aqorda, 2007 // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000546> . 19.02.2018.*
2. *Qashyqtan bilim berý tehnologicalary boıynsha oqý prosesin uymdastyryú Erejelerin bekity túraly (28.08.2020 № 374 goldanysqa engizilgen ózgeristerimen) (QR normativtik quqyqtyq aktilderdi memlekettik tilde № 10768 bolyp tirkelgen, 2015 jylgy 12 maýsymda "Adilet" aqparattyq-quqyqtyq júesinde jarialangan).*
3. *Pıfagor. Altyn kanon. Ezoterika figýralary / astynda. mátin, kom., vstýp. L. Shaposhnikovtyń maqalasy; aqyn. per. I. Evsy. - M.: Eksmo, 2003. – 448 b.*
4. *Averroes. Teriske shyǵaryú / per.astynda. red. S. I. Eremeeva. – M., 1999. – 345 b.*
5. *Fejzuldaeva S., Ybyraimzhanov K., Ishanov P., Mailybaeva G., Beisenbaeva A. Vocational training of future elementary school teacher by means realization of inter-subject continuity // Revista de Ciencias Humanas y Sociales Año. – Maracaibo; Venezuela, 2018. – Vol. 34, №85-2. - P. 479-516.*
6. *Qudaibergenova K.S. quqyqtyq bilim sapasynyń kriterui: ádistemesi jáne ǵylymi-teorialyq negizi. – Almaty, 2008.-328b.*
7. *Irgebaeva n. M. Psihologia: oqýlyq. - Almaty, 2015. - 525 b.*
8. *Veraksa a.n. bastaýysh synyp oqýshylarynyń tanymdyq is-áreketindegi simvoldyq jáne simvoldyq beineleý formalary // mádeni-tarihi psihologia. 2009. № 1.S. 103-111.*
9. *Ylkina t.mektepke deiingi jáne bastaýysh mektep jasyndaǵy balalardaǵy tanymdyq qabiletterdiń kórinisteri men psihologialyq mazmunyn zertteý problemasy / t. Ylkina // Psihologia. M. P. Dragomanov atyndaǵy ǵylymi eńbektter jınaǵy. - 11 shyǵarylym. – K.: M. P. Dragomanov atyndaǵy UPÝ, 2000. – B. 242 - 247;*
10. *Taybaeva Sh.T. Pedagogikanyń filosofiasy jáne ádistemesi: oqýlyq. – Almaty: Qazaq ýniversiteti, 2016. – 360 b.*
11. *Myńbaeva A.K., Tihomirova v. t., Vishnevskaya a. v. Qazaqstannyń ziatkerlik áleyetin arttyryú faktory retinde ýniversitet stýdentteriniń ziatkerlik qabiletterin damytyú. – Almaty: Qazaq ýniversiteti, 2015. – 190 b.*
12. *Lerner i. Ia. oqýshylardyń tanymdyq Táýelsizdik deńgeiiniń kriteruleri / / pedagogikalıyq ǵylymdardaǵy jańa zertteýler. – M.: Pedagogika, 1971. № 4. – 35*

УДК 376.33

МРНТИ 14.29.27

<https://doi.org/10.51889/2021-4.1728-5496.35>

М.Э.Усенова^{1*} Н.Б. Жиенбаева¹

¹ Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті Алматы қ. Қазақстан

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІ МЕН СӨЙЛЕУ ДЕҢГЕЙІНІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫН ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа

Бұл мақалада әлеуметтік белсенділіктің есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының ақыл-ой және сөйлеу даму деңгейімен өзара байланысы туралы айтылған. Сонымен қатар, нашар еститін бастауыш мектеп оқушыларының тілдік даму мәселелерін ғылыми-теориялық және практикалық әртүрлі жағдайда зерттеу бойынша материал ұсынылған. Сондай-ақ, есту қабілеті бұзылған бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін дамыту және сөйлеу тілін дамыту проблемасы қазіргі заманғы бастауыш мектептің күрделі міндеті болып табылатынына баса назар аударылады. Автор естімейтін балалардың әлеуметтік белсенділігін қамтамасыз ету үшін педагогтардың отбасымен тығыз байланысы қажет екендігін көрсетеді. Ата-аналар тәрбие-білім беру

үдерісіне белсенді қатысулары қажет. Бұл мәселені шешу арнайы білім беру жүйесін дамыту үшін өте өзекті болып табылатындығы жайында баяндалады.

Түйін сөздер: әлеуметтік белсенділік, есту қабілетінің зақымдалуы, әлеуметтендіру, қазіргі заманғы білім беру.

Усенова М.Э.¹ Жиенбаева Н.Б.¹

¹Казахский Национальный Педагогический Университет им Абая, г Алматы, Казахстан

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ И УРОВНЯ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЕМ СЛУХА

Аннотация

В данной статье говорится о взаимосвязи социальной активности с уровнем умственного и речевого развития младших школьников с нарушениями слуха. Кроме того содержится материал по научно-теоретическому и практическому исследованию проблемы речевого развития слабослышащих младших школьников в разных условиях обучения. Также делается акцент на том, что проблема развития социальной активности и развития речи младших школьников с нарушенным слухом определена сложнейшей задачей современной начальной школы. Автор указывает на то, что для обеспечения социальной активности неслышащих детей необходима тесная взаимосвязь педагогов с семьей. Родители активно вовлекаются в воспитательно-образовательный процесс. Решение данной проблемы представлено чрезвычайно актуальной для развития системы специального образования.

Ключевые слова: социальная активность, нарушение слуха, социализация, современное образование.

M.E. Ussenova¹ N.B. Zhiyenbayeva¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

EXPERIMENTAL STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL ACTIVITY AND THE LEVEL OF SPEECH DEVELOPMENT OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT

Abstract

This article discusses the relationship of social activity with the level of mental and speech development of primary school students with hearing impairments. In addition, material on scientific, theoretical and practical research of the problem of speech development of hearing impaired primary schoolchildren in different learning conditions is contained. The emphasis is also placed on the fact that the problem of the development of social activity and the development of speech of younger students with impaired hearing is determined by the most difficult task of modern elementary school. The author points out that in order to ensure the social activity of inaudible children, a close relationship between teachers and family is necessary. Parents are actively involved in the educational process. The solution to this problem is extremely relevant for the development of the special education system.

Key words: social activity, hearing impairment, socialization, modern education.

Кіріспе. Қазіргі заманғы отандық білім берудің маңызды мақсаты және қоғам мен мемлекеттің басым міндеттерінің бірі Қазақстан Республикасының әлеуметтік белсенді, бастамашыл және әлеуметтік жауапты азаматын қалыптастыру және дамыту болып табылады. Қоғам дамуының және білім берудің қазіргі кезеңінде көптеген ғалымдардың назарын аударатын Орталық ғылыми-практикалық проблемалардың бірі (Л.С. Выготский, А.Г. Зикеев, С.А. Зыков, М.Л. Никитина, Р.М. Боскис, Л.П. Назарова, Т.В. Розанова, в. Вейс және т.б.) есту қабілеті бұзылған балалардың сөйлеу дамуының проблемасы болып табылады. Жоғарыда аталған ғалымдардың ғылыми зерттеу-

лерінде есту қабілеті бұзылған балалардың үйлесімді психофизикалық және жеке дамуы, олардың мектепте сәтті оқуы және қоғамда одан әрі әлеуметтенуі үшін сөйлеу әрекетін жандандырудың рөлінің орасан зор екендігін айтуымызға болады. Бүкіл әлемде, әлеуметтік ортаға ену, әлеуметтік байланыстар орнату, әртүрлі әлеуметтік топтар мен қоғамның құндылықтарын тұтастай қабылдау, әлеуметтік қатынастар жүйесін белсенді түрде көбейту арқылы жүреді [1]. Жеке тұлғаның әлеуметтік белсенділігі-бұл әлеуметтік тәжірибені игерудің және оны әлеуметтік қатынастармен таныстыру процесінде адамның өмір бойы дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыру процесі болып табылады. Әлеуметтік белсенділікті дамыту кезеңінде адам қоғамдағы өмірге қажетті қасиеттерге ие болады, сонымен қатар белгілі бір құндылықтар мен мінез-құлық формаларын өз бойына сіңіреді. Тұрақты пікірге сәйкес, көптеген жылдар бойы есту қабілеті зақымдалған балалар өздерінің ерекше әлеуметтік-мәдени айырмашылықтары бар және өмірді ұйымдастырудың ерекше жағдаяттарын қажет ететін автономды әлеуметтік топ ретінде қарастырылады. Есту қабілеті зақымдалған балалардың көпшілігі, жасына қарамастан, негізінен жабық білім беру мекемелерінде білім алады. Түзету мектебінің маңызды әлеуметтік функцияларының бірі Даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың әлеуметтік бейімделуі болып табылады. Әлеуметтік бейімделу дегеніміз-мүмкіндігі шектеулі оқушылардың қоршаған ортада қабылданған құндылықтарды сонымен қатар мінез-құлық ережелерімен қоса нормаларын білу және қабылдау және мақсатты әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету қолдау процесінде еңбек дайындығы арқылы әлеуметтік орта жағдайларына белсенді бейімделуін айтуымызға болады. Оқыту мен тәрбиелеудің түзету бағыты оқу процесін ұйымдастырудың өзіндік ерекшелігін қарастырады: оқытудың нақты принциптерін жүзеге асыру, жұмыстың ерекше таңдалған мазмұны болып табылады.

Материялар мен әдістер. Эмпирикалық әдіс-тәсілдер: тікелей және жанама бақылау жүргізу, сұхбаттасу, сауалнама алу. Оқу-бағдарламалық құжаттарды зерттеу, оқулықтарды және арнайы мектептердің тәжірибесін талдау әдістерін пайдалана отырып есту қабілеті зақымдалған балалардың әлеуметтік белсенділігін дамытуға мүмкіндік аламыз.

Нәтижелер мен талдаулар. Кез-келген ғылыми-зерттеу жұмысы педагогикалық ақпараттың теориялық көздерін зерттеуге және талдауға негізделген. Әлеуметтік белсенділікті эксперименттік зерттеу әдістерінің дизайны тақырыптың мәнін анықтап, оның қасиеттері мен заңдылықтарын зерттей отырып жүзеге асырылды. Әлеуметтік белсенділікті тиімді диагностикалау үшін кешенді әдіс ұсынылады, оның ішінде қызмет нәтижелерін талдау және қызметке көзқарас, сауалнама, эксперимент, бақылау. Балалардың бастамасы мен орындаушылық параметрлерін белгілеуге негізделген ұзақ мерзімді байқау оның сапалық ерекшеліктерін бағалауға мүмкіндік береді. Мұғалімдердің сауалнамасы мұғалімдер жүргізген балалардың көптеген бақылауларының тәжірибесін жинақтауға, жалпы балалар белсенділігінің түрлерін бөлуге мүмкіндік береді. Сондықтан біз мұғалімдердің сауалнамасын есту қабілеті нашар бастауыш мектеп жасындағы балалардың әлеуметтік белсенділігін диагностикалаудың негізгі әдісі ретінде бөлдік.

Проективтік әдістерді неғұрлым сенімді параллель қолданылады. Балалармен ұзақ уақыт жұмыс істейтін мұғалімдер балалардың белсенділігінің көріністерін байқай алады, олар белсенділік көрінісінің өзіндік ерекшеліктері туралы ақпарат жинайды. Сондықтан, сауалнамаларды қолдана отырып, олардың идеяларын жүйелеуге және белгілі бір баланың белсенділігі туралы әртүрлі ақпарат алуға болады. Белсенділік саласындағы мұғалімдердің тәжірибесін жүйелеу үшін біз әр түрлі іс-әрекеттегі белсенділік көріністерін сипаттайтын балалардың сипаттамаларын қамтитын сауалнама парағын жасадық. Әр қызмет түрі үшін: ойын, жұмыс, оқу және қарым-қатынас үшін бес сипаттама ұсынылды. Сауалнаманы толтырмас бұрын нұсқаулық берілді: "төменде балалардың кейбір сипаттамалары келтірілген. Көрсетілген сипаттамаларға ең қолайлы сынып оқушыларын атаңыз. Сипаттамалар төрт Қызмет түріне беріледі және келесідей белгіленеді: ойын, еңбек, оқыту, байланыс. Әрбір қызмет түрі үшін оқушыларды олардың белсенділігінің көрінісі түріне қарай бес топқа бөлу қарастырылған. Сипаттамалардың мысалы:"Олар ойынға енжар, бастамайды, кез-келген ойын рөлдеріне келіседі, көшбасшыларға сөзсіз бағынады, сонымен бірге олар ұжымдық ойындарды ұнатпайды, жалғыз ойнағанды жөн көреді, ойын барысында олар сөйлеу әрекеттерін жасамайды және эмоциялар білдірмейді". Балалардың тегі жазылады және әрбір қызмет түрі бойынша белсенділік түрі белгіленеді:

1-бастамашыл және атқарушы балалар;

- 2-бастамашылдығы басым балалар;
- 3-орындаушылық басымдылығы бар балалар;
- 4-әлеуметтік импульсивті балалар;
- 5 - әлеуметтік пассивті балалар.

Сауалнаманың сенімділігін анықтау мақсатында оқу жарты жылдығының төрттен бір бөлігінен кейін сол мұғалімдерден келесі қасиеттер бойынша бағалауды сұрады: бастамашылық, орындаушылық, сана және тәуелсіздік. Болжам бойынша: егер сауалнама объективті болса, онда балалардың бастамашылығы мен еңбекқорлығын жеке қасиеттер ретінде бағалайтын мұғалімдер әлеуметтік белсенді балаларда оларды әлеуметтік импульсивті балалардан жоғары бағалауы керек. Мұндай тексеру әр түрлі қызмет түрлері бойынша типтерді бағалаумен салыстырылды. Оқушылардың белсенділік көріністерін бақылау. Сауалнамалар арқылы алынған мәліметтер балалардың белсенділік көріністерін бақылаумен айтарлықтай толықтырылуы мүмкін. Бұл немесе басқа баланың белсенділігі түріне қатысты күмән туындаған жағдайларда байқау өте маңызды. Бақылау әр түрлі қызмет түрлерінде бірнеше рет жүргізіледі. Нәтижесінде белсенділік пен реактивтіліктің әртүрлі типтері бар пәндер ерекшеленеді. Топты бақылаудан басқа, жеке балалардың іс-әрекетінің көріністерін байқау маңызды. Сондай-ақ, бастамашылық пен еңбекқорлықты көрсететін әртүрлі іс-шараларды таңдау керек. Бақылау ойын, Еңбек, оқу іс-әрекеті мен қарым-қатынастың ұжымдық және жеке формаларында да жүргізілуі мүмкін. Өйткені бақылау жүргізіледі бір бала болса, онда қолайлы алғышарттар тиянақты белгілеу ең барысы қызметін, сондай-ақ сыналушының мінез-құлық. Бақылау нәтижелері бойынша баланың іс-әрекетінің көріністері туралы қорытынды жасалады: белгілі бір іс-әрекетте, сондай-ақ тұтастай алғанда жеке қасиеттері бойынша. Мұғалімдер сауалнамасы мен бақылаулар арқылы алынған мәліметтерді нақтылау үшін баланың іс-әрекетін орындағаннан кейін балалармен сөйлескен жөн. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың бастамашылдығы мен орындаушылық динамикасы зерттелді. Салыстыру үшін аталған параметрлерді зерттеу 1-сынып (18 бала), 2-сынып (22), 3-сынып (24), 4-сынып (20) балаларына жүргізілді. Барлығы тексерілді бастауыш мектеп жасындағы балалар. Бұдан басқа, ұлдар мен қыздарда бастамашылдық пен орындаушылықты дамыту бойынша салыстырмалы деректер алынды. Психологиялық – әлеуметтік әдістер кешені негізінде және математикалық өңдеу арқылы белсенділік пен реактивтіліктің 5 түрін бөліп алыдық.

- 1 тип – бастама мен орындаушылық қабілеті бар балалар;
- 2 тип – бастамашылдығы басым балалар;
- 3 тип – орындаушылық басымдылығы бар балалар;
- 4 түрі – әлеуметтік импульсивті балалар;
- 5 түрі-әлеуметтік пассивті балалар.

Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін дамыту үшін сауалнама және бақылау әдістерін қолдану арқылы балалардың ойлау деңгейін зерттеп қарастырдық. Сонымен қатар Е.Г. Речицкаяның әдісімен анықталды "Жолды тап": балаларға тармақталған жолдары мен үйлері бар" тазартқыштар "бейнеленген дәптерлер, сондай-ақ үйлердің біріне апаратын жолды шартты түрде көрсететін" үлгі хаттар " берілді. Хаттар балалардың жасына сәйкес "тазарту" астында орналастырылды; хаттардың мазмұны әр түрлі сөйлеу құрылымдарымен сипатталған. Балалар хаттарды пайдаланып, үйлерді тауып, оларды кесіп тастауы керек. Әрбір дұрыс шешілген тапсырма үшін белгілі бір балл алынды. Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін анықтау үшін жеке дамудың маңызды көрсеткіші-баланың талаптар мен ережелерге бағыну, өз бетінше әрекет ету қабілетін дамыту қажет екендігін ескере отырып, оқушыларға Д.Б. Элькониннің "графикалық диктант" әдістемесі бойынша диагноз қойдық. Балаларға нұсқаулық берілді: "енді біз өрнек саламыз. Олар әдемі және ұқыпты болуы керек. Ол үшін мұқият тыңдаңыз, мен қанша ұяшыққа және қай бағытта сызық салу керектігін айтамын". Сурет салудың бірінші сериясы – сынақ, екінші және үшінші – бақылау. Әр үлгі үшін олар екі баға алады: біреуі диктантты орындау үшін, екіншісі суретті тәуелсіз жалғастыру үшін.

Зерттеу жұмыстары әлеуметтік белсенділікті дамытудың ғылыми – практикалық стратегиясын жасауға мүмкіндік берді, ол келесідей:

- «бастамашыл» оқушылар мінез-құлықтың бастамашыл түрлерін көрсету қабілетін сақтай отырып, орындаушылықты дамыту үшін жағдай жасауы керек;

- әлеуметтік импульсивті балаларда белсенділіктің бұл түрін бастамашылдыққа, содан кейін орындаушылыққа аудару керек;

- әлеуметтік пассивтермен жұмыс жасауда кері байланыс болуы керек: мұнда пассивтіліктен орындаушылыққа көшу керек, содан кейін ғана бастаманы дамыту үшін жағдай жасауға көшу керек. Естімейтін балалардың сөйлеу дамуын қалыптастыру жүйесі жеке тұлғаның толыққанды дамуының маңызды факторларының бірі болып табылады, ол кәсіби білім алу үшін оқу орнын таңдауды неғұрлым еркін жүзеге асыру мүмкіндігіне әсер етеді, сәтті жұмысқа, мансапқа және әлеуметтік бейімделуге ықпал етеді. Есту қабілеті зақымдалған балалар қоғамға құрдастарына қарағанда кеш бейімделеді. Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтендіру процесінде теориялық заңдылықтарды анықтаумен айналысқан М.Мид, С.Т Шатский, Н.Ф Голованова, А.С. Макаренко, П.П Блонский айналысты [2]. Әлеуметтену процесінде адам өзіне тиесілі қоғамның мүшесі ретінде қалыптасады. Әлеуметтенудің негізгі мәселесі-есту қабілеті зақымдалған балалардың жеке басының қалыпты түрде қалыптасуынан ауытқуды ескеруіміз керек. Сонымен өатар эмоционалды-еріктік салада, әлеуметтік өзара әрекеттесудің бұзылуымен бірге өз-өзіне күмәнданудың да өзін-өзі ұйымдастыру мен мақсаттылықтың төмендеуінде көруімізге болады, бұл "жеке күштің" айтарлықтай әлсіреуіне әкеледі [3]. Әлеуметтік даму-бұл баланың өмір сүру, ойнау, ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас жасау керек қоғамның құндылықтарын, дәстүрлерін, мәдениетін игеру процесі. Ол басқалардың қасында өмір сүруді үйренеді, олардың мүдделерін, қоғамдағы мінез-құлық ережелері мен нормаларын ескере отырып, яғни әлеуметтік сауатты болады. А.В. Петровский әлеуметтік белсенділікті адамның белсенді өмірлік ұстанымы ретінде анықтайды, ол оның идеялық қағидаттылығымен, өз көзқарастарын қорғаудағы реттілігімен, сөз мен істің бірлігімен көрінеді [4]. И.Ф. Харламов оқушының әлеуметтік белсенділігінің дамуын оған мақсатты ықпал ету процесінің деңгейін анықтайды, оның нәтижесінде қоғамда өмір сүруге қажетті әлеуметтік тәжірибені және қоғам қабылдайтын құндылықтар жүйесіне белсенді қарым-қатынасты меңгеру орын алады, тиісті мінез-құлықта және іс-әрекеттерде көрінетін нақты жақтарға қарым-қатынастың тұрақты жүйесі қалыптасады. Әлеуметтік белсенділіктің соңғы анықтамасы бүгінгі күннің талаптарына сәйкес келетін неғұрлым толық болып табылады [5]. В.С. Мухина, әлеуметтік белсенділікті өзінің дүниетанымына сәйкес, өзінің құндылықтық бағдарына сәйкес адам өмірінің негіздерін өзгерту немесе қолдау қажеттілігі ретінде қарастырады [6]. Андромонова И.М. адам үшін маңызды, оның қажеттіліктерін қанағаттандыруға, оның басым таңдауын, өзінің жеке тұлғасын дамытуға қабілетті заттарды, объектілерді, құбылыстарды құндылық деп түсінеді [7]. Осылайша әлеуметтік белсенділік ұғымы туралы бірнеше анықтамалар келтіріп өткен. Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін дамыту үшін ойын түрлерін қолдану арқылы да көптеген жетістіктерге жетуге мүмкіндігіміз бар.

Қорытынды. Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының ақыл-ой және сөйлеу даму деңгейімен әлеуметтік белсенділікті дамыту үшін көптеген балаларды қоғамға біріктіруді қолға алуымыз қажет. Біз әлеуметтік белсенділікті дамыту арқылы белгілі бір құндылықтарды және де қабылданған мінез-құлық нормаларын меңгере алады. Бізді қоршаған ортада әлеуметтік белсенділікті дамыту есту қабілеті зақымдалған балаларда өмір сүру үшін қажет деп есептеуімізге болады. Мүмкіндігі шектеулі бастауыш сынып оқушыларын табысты әлеуметтендірудің шарттарының бірнеше түрі бар солардың бірі оларды дербес өмірге дайындау, "ересек өмірге" кіру кезінде оларға қолдау көрсету және көмек көрсету болып табылады, ол үшін ең алдымен балалардың әлеуметтік бейімделуі үшін отбасында және білім беру мекемелерінде педагогикалық жағдай жасау қажет деп есептейміз. Ата-аналары есту қабілеті зақымдалған балаларының бойында адамгершілік, басқа адамдарға көмектесуге дайын болумен қатар басқаларға мұқият болу сияқты қасиеттерге бағыттап тәрбиелеуі керек деп есептейміз. Жалпы қорытындылай келе есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының ақыл-ой және сөйлеу белсенділігі мен әлеуметтік белсенділігінің деңгейі бір бірімен тығыз байланысты екендігін сонымен қатар есту қабілеті зақымдалған балаларда жас ерекшелігіне және қоршаған ортасына қарай өзгерістердің болатындығын естен шығармауымыз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. <https://nsportal.ru> > vuz > osobnosti-lichnosti-detey-s-narusheniem-slukha.

2. Зыкова, Т.С. Социально-бытовая ориентировка в специальных (коррекционных) образовательных учреждениях I-II вида: пособие для учителя / Т.С. Зыкова, Э.Н. Хотеева. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 200 с.
3. Зыкова М.А. Активизация речевого общения глухих школьников младших классов в совместной деятельности // Автор, дисс. канд. пед. наук. – М., 2000. – 16 с.
4. Чичкова Т.И. Социализация детей с нарушением слуха в современном обществе // Молодой ученый. - 2016. – №26 - С.705-708. URL <https://moluch.ru/archive/130/36053>
5. . Петровский А.В. Психология / Петровский А.В., Ярошевский М.Г. – М.: Академия, 2002. – 312 б.
6. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития / Мухина В.С. – М.: Академия, 2009. – 313 б.
7. Колотий С.В. Гражданственность как воспитательная ценность школьников в современных условиях / Колотий С.В. – Воронеж: «СГА», 2008. – 124 б.

Koldanylgan adebietter tizimi:

1. <https://nsportal.ru> "vuz" osobennosti-lichnosti-detey-s-narusheniem-slukha.
2. Zykova, T. S. *Socialis et domus intentionem in speciali (correctional) educational instituta, in I-II type: magister scriptor manibus* / T. S. Zykova, E. N. Khoteeva. – Moscow: VLADOS, 2003. – 200 p.
3. Zykova M. A. *Activation sermonis communicatio aures primaria schola alumni in iuncturam operationes*, // Auctor, diss. cand. ped. scientiarum'. - M., 2000. -16 p.
4. Chichkova T. I. *Agitur de filiis auditu incom in hodierna societas*, // Young scientist. - 2016. – №. 26. – p.705-708. Url <http://moluch.ru/archive/130/36053>
5. . Petrovsky A.V. *Psychologia* / Petrovsky A.V., Yaroshevsky M.G. – M.: Academia, 2002. – 312 b.
6. Mukhina V. S. *Aetate psychologia. Phenomenology progressionis* / Mukhina V.S. – M.: Academia, 2009. – 313 b.
7. Kolotiy S. V. *Ciuitatem ut donec pretium scholárum in hodiernis condicionibus*, / Kolotiy S.V. – Voronezh: "SGA", 2008. – 124 b.